

Számvetés

Százéves a magyar grafikaoktatás

Már a lépcsőházban megérezem a rézkarcműhelyből kiáradó szesz-petróleum-gyanta szagkeverék illattá szelídült elegyét. Rögtön otthon érzem magam az Andrássy út 71). első emeletén, ahol őrizzük a hagyományokat. Két jó szomszéd, a KÖNYVTÁR és a TANSZÉK. Beköszönök a litóműhelybe. Festékszag és a gumiarábikum édeskés illata fogad. Öreg, muzeális gépek körül fiatal emberek sürgölődnek. Emberhez szokott, kifényesedett hajtókarokat forgatnak. Kis zászlócskákat lengetnek szorgalmasan. Több évezredes technológiával követ csiszolnak. Valaha két kő egymáshoz dörzsölésével kőlapokat állítottak elő, ma már „csak” az előző rajzot távolítják el, így téve ismét rajzolásra alkalmassá azokat. Az egymáshoz dörzsölt kövek halk surrogása félreismerhetetlenül meghatározza a műhely hangulatát.

A gépek mellett közel száz éve generációk váltják egymást. Szakmai trendek, olykor divatok jönnek-mennek, ám a régi technológia varázsa továbbra is megmarad. Furcsa műhelyeink ipartörténeti érdekességként maradtak fenn. A magasnyomás, a mélynyomás, a síknyomás (litográfia) a nyomdaiparból mára teljesen kiszorult. Ezek a kézi sokszorosító módok a művészi grafika területén fennmaradtak és tovább élnek. Lassan a nemrégén még „csodafegyvernek” számító szitanyomás is erre a sorsra jut.

A KEZDETTŐL A FORDULAT ÉVÉIG

Hosszan tartó fejlődés, átmeneti korszak előzte meg a magyar grafika önállósodását. Saját karakter hiányában sokáig ez a műfaj más műfajok stílusát kiszolgálva csak a reprodukció eszközének szerepét vállalta. Lassanként azonban, megszabadulva az alárendeltség nyűgétől, a kiszolgáló szereptől, végre önállóvá kezdett válni, majd elvetve az előképek alárendelt másolását, saját maga vált stílussteremtő erővé.

Nem szó szerint, de a lényegre tekintve, így vélekedik Lyka Károly arról a folyamatról, amely elvezetett oda, hogy „végre Szinyei Merse Pál igazgató sürgetésére katedrát kapott a főiskolán a grafika, midőn 1906-ban kineveztek erre a tanszékre egy arra termett művészt: Olgyai Viktort, rábízva a grafika újjászervezését”. Olgyai szenvedélyes tanári munkássága meghozta eredményét, pályára léphetett az újabb generáció, amely már saját gondolatait kezdte kifejezni a grafika eszközeivel.

Újabb jelentős állomás, amikor 1927-től fokozatosan Varga Nándor Lajos veszi át az irányítást. Egy tudós szenvedélyével kutatja a grafika történetének múltját, hazai múzeumokban és gyűjteményekben, majd londoni ösztöndíjasként – tengernyi adatot összegyűjtve, azokat felhasználva – alapvető forrásmunkákat je-

lentetett meg a rézkarcról, a rézmetszetről, a fametszetről és a vonalról. Főiskolai tanárként több grafikusnemzedéket indított útjára, szisztematikusan tovább szervezte a máig is működő tanszéki archívumot, és kiadta az *Évkönyveket*.

Az 1932/33. és az 1947/48. tanév közötti időszakban tíz alkalommal megjelent *Évkönyvek* több szempontból is fontos kordokumentumok, betekinthetünk általuk a tanszék akkori hétköznapjaiba, a megadott feladatokon keresztül tudomást szerezhethetünk az akkori oktatás szellemi légköréről és annak művészetpedagógiai hatásáról, a művészet társadalmi állapotáról, és nem utolsósorban a papírhiányt és háború által szétzilált oktatást is nyomon követhetjük.

NEHÉZ ÉVTIZEDEK

A fordulat éve után megváltozott a helyzet. Tarjáni S. Jenő egyelőre még maradhatott, de Varga Nándor Lajosnak távoznia kellett. Később vallásos beállítottsága miatt Tarjánit is menesztették. Új tanárok jöttek: Koffán Károly és Konecsni György. Ebben az időszakban a jelenlegi képregény és tervezőgrafika elődje közös tanszékként működött, vezetője Ék Sándor volt. Koffán Károly keze alól kiváló grafikusok kerültek ki annak ellenére, hogy az oktatás kis helyen, kevés hallgató részvételével folyt. Műszakilag inkább leépült, mintsem bármit is fejlődött volna a tanszék, nyilvánvalóan szándék sem volt, de talán lehetőség sem erre.

Ma már hihetetlennek tűnik annak számára, aki nem itt él ebben az országban, talán el sem hiszi, hogy a politikai gyanakvás és félelem a műtermek falai közé is beszivárgott. Egészen a nyolcvanas évek elejéig gyakorlat volt, hogy az akkori nemzeti ünnepek előtt a „Lakat- és Lánccügyi Bizottság” leláncolta a nyomdagépeket, a műhelyek ajtait pedig lepecsételte. Így nem lehet azon sem csodálkozni, hogy a Varga Nándor Lajos által megszerzett magasnyomó betűkollektiót felszámolták. (Korábban ezekkel kisebb szövegszorosítást házilag is készíthettek.) Országszerte be kellett szolgáltatni a grafikai sokszorosító gépeket, és a legkisebb könyvkötő prést is elkobozták, ha tudomásukra jutott. Csupán néhány helyen, szigorú ellenőrzés alatt működött az a néhány rézkarc-, litó- és magasnyomó gép, amelyeken a hatvanas-hetvenes évek magyar grafikája eljövendő fénykorát megalapozhatta. Ebben az időszakban kezdi oktatói munkáját tanszékünkön Raszler Károly (1951) és Rozanits Tibor (1958).

Egy idő után, szinte párhuzamosan a politikai légkör enyhülésévei, a nyomdáknak elkezdődött a technológiaváltás, az ofszetnyomás széles körű elterjedése. Kapóra jött, hogy a felszámolásra ítélt nyomdai eszközökből a tanszék is néhány gépet és további litóköveket szerezzen. Így, ha lassan is, de némi fejlődés indult el tanszékünkön.

FOLYTATÁS NAPJAINKIG

Az utolsó jelentős fejlesztés a hetvenes évek végén kezdődött. Bár a hagyományos értékeihez ragaszkodó magyar grafika sokáig bizalmatlanul fogadta a neoavantgárd mozgalmakhoz kötődő új grafikai eljárást, a szitanyomást, a technika vi-

lágméretű átütő sikere nyomán a Magyar Képzőművészeti Főiskolán is halaszthatatlanná vált a szitanyomás feltételeinek megteremtése és az oktatás beindítása. Ennek megszervezésére 1978-ban kaptam meghívást az akkori Sokszorosító Grafika Tanszékre Raszler Károly tanszékvezetőtől.

Új műtermeket kaptunk. Sikerült az akkor nemzetközileg is legjobb minőségű szitanyomó gépeket beszerezni. Fokozatos fejlesztéssel elértük, hogy mára ez a legjobban felszerelt szitaműhely az országban. A kézműves grafikában alkalmazott fotóeljárások művelésére, a nyomdai fényképezésre is ekkor rendezkedett be a tanszék. Végül is ennek a fejlesztésnek köszönhetően nyerte el a szitanyomás végleges legitimitását hazánkban.

Az 1989-ben elkezdődött erjedési folyamat a Magyar Képzőművészeti Egyetemen is éreztette hatását. Belső elégedetlenség és külső támadás egyaránt érte az intézményt. Szenvedélyes, olykor elkeseredett viták közepett kiderült, hogy a hagyományos oktatási rendszer keretei akadályozzák az egyetem megújulását. Közben folyt a vita, szembe kellett nézni az akkorra már elkerülhetetlen nemzedékváltás keserveivel is. Végül az egyetem vezetését a hallgatók bizalmát elnyert tanárok vették át. Új tanárok jöttek. Bevezették a szabad tanárválasztást. Ekkor kapott meghívást a Képgrafika Tanszékre Baranyay András és Pásztor Gábor is.

1991-ben kerültem a tanszék élére. Tizenöt év után 2005-ben Somorjai Kiss Tibor vette át az irányítást.

Több mint fél évszázad után, hogy az utolsó tanszéki kiadvány, a 10. számú *Évkönyv* megjelent, 2000-ben készült el az a reprezentatív katalógus mely hiánypótló céllal öleli fel a Képgrafika Tanszék majd egy évszázadának történetét, és bemutatja az addig feldolgozott sokszorosított grafikai gyűjtemény válogatott anyagát.

A Magyar Képzőművészeti Egyetem Képgrafika Tanszéke napjainkig az egyetlen művészeti felsőoktatási intézmény hazánkban, ahol a képgrafika területén graduális képzés folyik. Évek óta rendkívül magas a hozzánk jelentkezők létszáma, így a hallgatói létszám is. Jelenleg nyolcvanvan vesznek részt a nappali képzésben, ezen kívül szép számmal vannak olyanok is, akik részképzésben vagy külföldi fizető hallgatóként végzik tanulmányaikat nálunk. Részképzésre fogadjuk más tanszékek hallgatóit is.

Mivel a grafika művelésének alapja a magas szintű rajzi tudás elsajátítása, az első négy szemeszterben kiemelten foglalkozunk oktatásával. Ezzel párhuzamosan hallgatóink előbb kurzusok keretében, majd önálló szakmai műhelymunkán keresztül ismerkedhetnek meg a művészi grafikai sokszorosítás alapelemeivel. Harmadévtől önállóan dönthetnek, hogy a közvetlen nyomhagyással készült autonóm grafikával foglalkoznak, avagy a sokszorosító eljárások művelésében mélyednek el. Természetesen támogatjuk és korrektúrával segítjük a tanszék hallgatóinak festészeti stúdiumait is. Célunk a szuverén alkotói személyiség kialakulásának segítése, valamint a szakmai-művészi kiteljesedés ösztönzése. A modern magyar grafika ha-

gyományait ápoljuk, a műfajok sokszínűségét szem előtt tartva nem mesterséges egységre törekszünk, hanem az elvi nyitottsághoz ragaszkodva szabad teret engedünk minden értékes művészi kezdeményezésnek. A diplomamunka az elsajátított szakmai ismeretekre építve a művészi személyiség első fontos bemutatkozása.

Az úgynevezett művészképzés 2000-ben megszűnt, pedig az egy-két éves szabad alkotómunka nagyban segítette hallgatóink pályára jutását. DLA doktorandusz-képzésünk az 1999. évben indult.

Tanszékünk széles körben tart fenn hazai és nemzetközi szinten kiállítási, kutatási és oktatási kapcsolatokat, valamint oktatói és hallgatói cserékben vesz részt. Rendszeres munka- és kutatási kapcsolatot folytatunk a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztályával, a Szépművészeti Múzeum Grafikai Osztályával, a Miskolci Galériával, valamint a Makói Grafikai művészteleppel és a Váci Grafikai Műhellyel. 1977 és 1990 között mint a Makói Grafikai művésztelep szervezője és vezetője javasoltam, hogy minden nyáron hívjunk meg egy-egy végzős főiskolást. Ez így is történt, és mindenki, aki ott a „mély vízbe került”, ma a szakma élvonalában van. 1990 után néhány évig a tanszék nyári művésztelepe működött a városban, majd 1996-ban a főiskolások egy kis csoportja újjáélesztette a grafikai művésztelepet. Makón dolgozott az egyetem jelenlegi és volt tanárai közül Baranyay András, Eszik Alajos, Gaál József, Károlyi Zsigmond, Kéri Ádám, Kocsis Imre, Kovács Attila, König Frigyes, Pásztor Gábor és Szabados Árpád.

Az Erasmus program keretében a hágai Koninklijke Academie van de Schone Kunsten (Hollandia) Grafikai Tanszékével működünk együtt. Tanárcsere folyik tanszékünk és a pozsonyi Vysoká Skola Výtvarnych a Uzytkovych Umení Grafikai Tanszéke között. Továbbá kapcsolataink vannak a prágai, a lipcei, az athéni képzőművészeti akadémiákkal. Hallgatóink egy-egy csoportja a nyarat az athéni akadémia delphi művésztelepén tölti.

Oktatási programunkat külföldi művészek kurzusaival egészítjük ki. Fogadtuk Judith Brodskyt, a Ratgers egyetemről (USA), Issey Amemiyát a Fukahara Gan-ken egyetemről (Japán). Robert Jancovicot a pozsonyi Képzőművészeti Főiskoláról, Coos Dieterst, a hágai Akadémiáról. Nagyszerű életmű-kiállítással egybekapcsolt japán fametszetkurzust tartott Yosuda Hodaka. Sekioka Yusuke és Itoh Tatsuya a tradicionális japán fametszést és nyomtatást mutatta be.

Az elmúlt években önálló tanszéki kiállításokat szerveztünk itthon és külföldön. Komoly érdeklődést váltott ki az a megkezdett sorozat, melynek keretében – a Barcsay Tereben – bemutatjuk a művészi sokszorosító eljárások technikáit és eredményeit. A litográfia és a szitanyomás után a mélynyomás, a magasnyomás és a modern sokszorosító eljárások ismertetése következik. Tanszékünk archívumából König Róbert több kiállítást szervezett a Csepel Galériában. Évek óta együttműködünk a soproni 78-as Galériával. 2000 májusában a 20. jubileumi Miskolci Grafikai Biennálén a tanárok mellett a hallgatók is szép számmal képviselték a tanszéküket. Novemberben tanítványaink munkáiból nyílt kiállítás a Budapest Galéria Kiállítóházában.

Külföldi kiállítás-meghívások is bizonyítják munkánk elismerését. A Niagara University Castellani Art Múzeumában (USA) tanári és hallgatói kiállítást, az At

Home Galériában, Somorján (Szlovákia) tanári kiállítást rendeztünk. Meghívásra részt vettünk a Harmadik Japán–Magyar Kiállításon (Kaijamada). A Múcsarnok javaslatára négy hallgatómmal együtt szerepeltem a 21. Ljubjanai Nemzetközi Grafikai Biennálén.

Számos ösztöndíjat, díjat és pályázatot nyertek el hallgatóink az elmúlt években intézményen belül és kívül. Ludwig-, Carmen Würth-, Székely Bertalan- és Derkovits-ösztöndíjakat, külföldi – hágai, marseille-i, nürnbergi, londoni, krakkói, berlini – ösztöndíjakat. Legeredményesebben diplomázó hallgatóink közül évente egy személy (magánkezdeményezésből felajánlott ösztöndíjjal) a Római Magyar Akadémián tölt egy hónapot. Intézményi pályázati díjakat és szakmai jutalmakat (Barcsay-, Kondor-, Herman Lipót-, Glatz Oszkár-, Clarisse Loxton Peacock-, Corvina-díj) nyertek el diákjaink.

A százéves évforduló közeledtével az archívum anyagából számos kiállítás nyílt.

2003-ban Finale Ligure-ban, 2006-ban Reutlingenben a századforduló tájékán készült grafikai lapokból válogatott kollekciók szerepeltek.

Az elmúlt esztendőben a százéves intézményesített képregrafika oktatás alkalmából az archívum gyűjteményéből válogatott reprezentatív sorozat volt látható a Budavári Palotában, az Országos Széchényi Könyvtár Corvina termeiben.

Eközben további hallgatói és a hallgatókkal közös kiállításaink voltak láthatók: A. P. A.; Budapest Galéria, Lajos utca; Nádor Galéria; Szentpétersvár.

Jó érzéssel tölt el, hogy e jeles évforduló alkalmából bemutatkozhatunk és íze-
lített adhatunk egy komoly hagyományú tanszék jelenlegi eredményiről. Elsőként két frissen végzett diplomázónk munkáiból válogatott képek és a szakdolgozatokból idézett részletek jelennek meg. Későbbiekben pedig olyan volt hallgatóink következnek, akik már jelentős szakmai eredményeket tudhatnak magukénak. Közülük elsősorban azok, akik tanszékünkön tanársegédek, illetve doktoranduszok, akik az oktatás eredményes folytatását garantálják.

A jubileum kiemelt eseményeként a Magyar Képzőművészeti Egyetem Grafika Tanszéke a magyar grafikaoktatás százéves évfordulója alkalmából az egyetem Barcsay termében „100 év 100 grafika” címmel kiállítást és nemzetközi konferenciát szervez 2007 októberében.

A kiállítás áttekinti az elmúlt száz év magyar grafikai tevékenységét és a kortárs magyar képregrafika törekvéseit. ❖